

ИЗМЕЋУ ИЗАЗОВА И ПРЕТЊЕ – САВРЕМЕНЕ МИГРАЦИЈЕ И ЗАБЛУДЕ КОЈЕ ИХ ПРАТЕ*

Милован Р. СУБОТИЋ¹

Сажетак

Деловање у јавном (медијском) простору се већ деценијама сматра кључним у артикулацији, промоцији и етаблирању ставова грађана о најзначајнијим темама или пак онима које на ручилац или трансмитер вести означити као такве. Тема миграција је одавно изашла из сфере популационог и демографског, задовољајући размере економских, културолошких и безбедносних разлога. С тим у вези, појавила се и диференцијација посматрања на овај феномен, која је махом обележена супремативом негативности и катастрофичности, са потенцијалом да увеже ове партикуле и укаже на могућу „савршену олују”. Неколико је главних праваца у којима се савремене миграције (које су изазов *per se*) карактеришу као ризик и претња, па су и њихове хипотезе често представљене као проверене и коначне истине. Неке од њих, које ће бити предмет обраде овог рада су следеће: „Миграције ће исламизовати Европу”; „Са порастом миграција ће расти терори-

* Рад је настао као део пројекта Министарства одбране: „Безбедносни изазови земаља Западног Балкана у европској безбедносној парадигми”, бр. ИСИ/ДХ1/24-25, а који истраживачки тим и истраживачка група за проучавање регионалне безбедности Института за стратегијска истраживања и спољних сарадника реализује у периоду 2024–2025.

¹ Универзитет одбране, Институт за стратегијска истраживања, Београд, Република Србија, Е-адреса: suboticmilovan@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8729-5742>

зам”; „Миграције ће неповољно утицати на европске економије”; „Миграције ће једнако утицати на раст деснице у региону ЗБ и Европској унији”. Уважавајући растући тренд према којем се утицај хиперболично пласираних (полу)истина, некад и (не)свесно презентованих неистина одражава и на академску и научну јавност, у раду се анализира свака од понуђених хипотеза. Наравно, рад не пледира да потпуно негира овако пласиране „истине”, већ да на један академски избалансиран начин укаже и на неке аспекте који, у најмању руку, доводе у питање овако формулисане „аксиоме”.

Кључне речи: миграције, изазов, Европа, безбедност, заблуде, претња

Увод

Миграције каквима смо последњих година били сведоци не представљају нову историјску појаву. Штавише, оне су перманентно биле весник новог доба и као исход су увек имале другачији и неретко богатији свет од оног који им је претходио. У најкраћем, „миграције су доносиле материјалне, културне, духовне и многе друге облике људске размене” (Subotić, 2017: 81). Свако доба је изазове, које ове велике промене са собом носе, решавало на себи својствен начин. Одлуке које су некад доношене, и којима се често задовољавао неки партикуларни интерес, често су имале несагледиве последице које и дан данас настављају да обликују свет и друштво у којем живимо. Стога је феномен миграција нужно посматрати не само као појаву високог ризика, неретко и претње, већ примарно као изазов који људе и људске заједнице ставља на пробу. Ипак, нарочито од најекспанзивније 2015. године, на миграције се у ширем јавном дискурсу, а све чешће рефлексивно и у академској и научној јавности, гледа као на претњу колективној и националној безбедности, као појаву која ће деструктивно деловати на економију и потпуно преобразити домицилне идентитете, културе и досадашње начине живота „европског човека”.

Заблуде, или прецизније речено полуистине, које прате данашње масовне миграције према Европи, условно сам поделио на оне које су из домена катастрофичности и оне које су базиране на релативизацији појма и чинилаца који га прате. Као пример односа према миграцијама из угла катастрофичности биће анализирани угли посматрања који се односе на исламизацију, тероризам и крах европских економија, док се као релативизујући угао обрађује теза да миграције једнако ути-

чу на раст екстремне деснице у Европској унији и земљама Западног Балкана.

„Миграције ће исламизовати Европу”

Људи са антиисламским ставовима желе да ограниче муслиманску имиграцију и исламске верске праксе. По њиховом мишљењу, ислам је хомогена, тоталитарна идеологија која прети западној цивилизацији. Када говоримо о антимуслиманском расизму, дотични ставови су толико генерализовани да су сви муслимани груписани заједно, без обзира да ли су секуларни муслимани или фундаменталисти. Другим речима, не говоримо само о критици скупа верских идеја већ о ставовима који дехуманизују и генерализују читаву групу у популацији.²

Иако такви ставови имају дугу историју у Европи, идеја да су муслимани „непријатељи” постала је све раширенија у последњих 30 година. После Хладног рата, могло би се рећи да је Европи био потребан нови архетипски непријатељ, а истраживања показују да су муслимански имигранти постепено добијали тај статус. Европски национално-популистички дискурси искористили су прилику да све чешће истичу претњу од исламизације Старог континента, а чињеница да су многи од азиланата били муслимани чинила је слику „муслиманске инвазије” још делотворнијом (Subotić, 2022: 14). Такође, „свеопшта национализација религије је допринела да се на проблеме опстанка човечанства гледа из најприземније перспективе, па се тзв. велике теме и опасности које собом носе ни не виде” (Subotić, 2019: 494).

Још Први Заливски рат су пратиле медијске дебате које су такође усмериле критички фокус на муслимане, а истраживања из Аустралије и Уједињеног Краљевства показују пораст антимуслиманских ставова у том периоду. Али догађаји који су заиста довели до широко распрострањених и генерализованих антимуслиманских дискурса били су 11. септембар и каснији исламистички терористички напади. Повремено се рат против тероризма заснивао на снажној генерализујућој реторици о муслиманима и скептичном односу према муслиманима уопште, а не искључиво према радикализованим заједницама.

² Не доводећи у сумњу чињеницу да је исламистичка компонента верски фундаирног екстремизма једна од значајнијих претњи демократском моделу савременог света и времена, те да се као таква сматра парадигмом свих верских екстремизма, немогуће је не истаћи и „заслуге” земаља западног света у етаблирању ове пошаст. Видети: (Суботић, 2017: 227).

Истраживања су такође показала да је од тог времена било и других догађаја који су довели до повећаног скептицизма према муслиманима. Захтев Турске за чланство у ЕУ наишао је на коментаре који дефинишу ислам и Европу као контрадикторне једни другима – другим речима, сугеришући да ислам природно не припада Европи, упркос чињеници да муслимани живе у деловима Европе неколико стотина година.

Арапско пролеће, са отварањем низа фронтова, од којих је свакако најразорнији рат у Сирији, и мигрантска криза која је уследила су, можда и у најпримарнијој мери, довели до појачаних антимуслиманских осећања, али и све чешћих антиципативних теорија како ће миграције исламизовати Европу, које су ишле чак дотле да ће 2050. године, Европа бити већински насељена муслиманима. Изражено језиком популарне литературе са јасним дистопијским наративима, Уелбекова (Michel Houellebecq) „Исламска република Француска”³ је у јеку мигрантске кризе одједанпут замењена „Исламском републиком Немачком” (Lučić, 2012). Шта кажу подаци?

Број људи који живе изван земље рођења порастао је за 83% између 1990. и 2020. године, односно са 153 милиона на 281 милион. Миграција је током овог временског периода надмашила раст глобалне популације, која је порасла за 47% на 7,8 милијарди људи. Међутим, верски састав глобалне мигрантске популације није се драматично променио у односу на пре неколико деценија. То је углавном због тога што су величине сваке групе миграната биле толико неједнаке 1990. године. Иако је популација миграната расла различитим стопама последњих деценија, њихова „мешавина” у 2020. години и даље одражава велике разлике у њиховим почетним величинама из 1990. године.⁴

Што се тиче европских оквира, муслимани чине трећу највећу мигрантску групу у Европи. Њихов број се удвостручио на скоро 16 милиона 2020. године, пошто је велики број следбеника најмлађег монотеизма дошао у Европу из Марока, Сирије, Турске и Пакистана (Kramer, Tong, 2024). Број муслимана у Европи је порастао са 29,6 милиона у 1990. на 44,1 милион у 2010. години. Предвиђања да ће муслиманско становништво Европе премашити 58 милиона до 2030. према трендовима из последњих неколико година, највероватније неће бити остварена. Према проценама из 2022. године муслимани данас чине око 6% укупне популације Европе (око 49 милиона), у односу на 4,1% у 1990. години. Очекује се да ће муслимани до 2030. године чинити највише

³ Наратив из Уелбековог дистопијског романа, видети: (Uelbek, 2015).

⁴ О променама у муслиманској популацији за период 1950–2010. видети: (Kettani, 2010).

8% укупног становништва Европе. Иако муслиманска популација Европе расте, удео Европе у глобалној муслиманској популацији ће остати прилично мали. Очекује се да ће мање од 3% светских муслимана живети у Европи 2030. године – проценат би био око 2,8%, отприлике исти удео као 2010. године (The Globalist, 2024).

Већина европских муслимана ће наставити да живи у источној Европи, али се очекује да ће се неки од највећих пораста муслиманске популације Европе у апсолутном броју у наредних 20 година десити у Уједињеном Краљевству, Француској, Италији, Немачкој и другим земљама западне, северне и јужне Европе (Pew Research Centre, 2011). Даље, очекивања су била да ће број муслимана у Европи порасти за отприлике исти износ у наредних 20 година као у претходне две деценије ((Pew Research Centre, 2011). Од 1990. до 2010. године број муслимана у Европи порастао је за око 14,5 милиона. Предвиђања, која датирају из времена пре ескалације мигрантске кризе 2015. године, да ће се у наредних 20 година (2010–2030) број муслимана у региону повећати за отприлике 14 милиона, и то са веће основе, данас делују тешко достигну.

У годишњим процентима, предвиђа се да ће муслиманско становништво Европе расти опадајућом стопом, делом због пада стопе фертилитета, а делом зато што се имиграција муслимана у Европу смањује. Ипак, муслиманско становништво Европе наставиће да расте бржим темпом од немуслиманског становништва, које се нешто брже смањује. Као резултат тога, свакако се очекује да муслимани чине све већи удео у укупном становништву Европе.

Русија ће наставити да буде европска земља са највећом муслиманском популацијом у наредних 20 година. Очекује се да ће број муслимана у Русији порасти са 16,4 милиона у 2010. на 18,6 милиона у 2030. Предвиђа се да ће муслимани чинити 14,4% укупног становништва Русије у 2030, у односу на 11,7% у 2010. години (Lensky, 2024).

Дакле, најјаснији индикатор који указује да најновије масовне миграције неће исламизовати Европу је следећи. Раст муслиманске популације у периоду 2010–2022. године износи 4,9 милиона. Уколико узмемо овај тренд као закономерност према 2030. години, баратамо са цифром од максимално 8 милиона људи више који практикују ислам у односу на 2010. годину. Поређење периода од 1990. до 2010. и оног од 2010 до 2030. године, показује да је, чак и са веће основе, број муслимана у Европи мање растао у периоду 2010–2030, него што је то био случај у периоду 2010–2030. Ако овоме додамо да је последњи анализирани период обележен ескалацијом мигранторних померања ка Европи

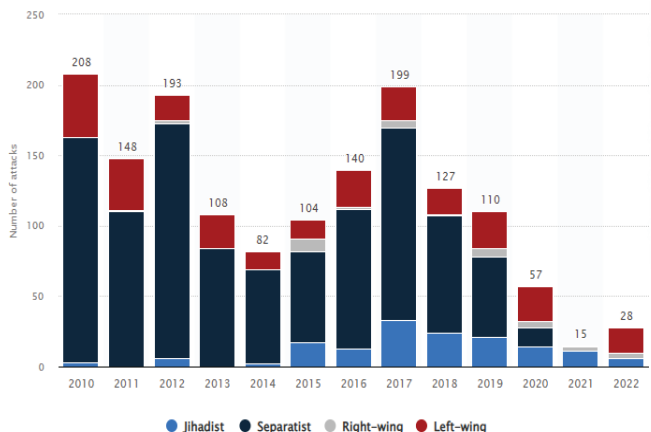
са пиком из 2015. године, јасно је да најновије миграције не указују на „исламизацију Европе”.

„Са порастом миграција ће расти тероризам”

Илегалне миграције и терористичке акције са елементима иностраности су огромни глобални проблеми савременог света. Ради се о масовним појавама које на различите начине дотичу готово све земље света и са којима се актери међународне и националних безбедности тешко и континуирано боре. Те две појаве су на посебан начин постале карактеристике савремене цивилизације. У научној теорији, међународној политици, међународном праву и у пракси међународне заједнице, ове две појаве посматрају се и третирају одвојено, мада бројна сазнања указују на честе и чврсте везе међу њима, на њихову међусобну условљеност и повезаност. Такође, чињеница је да у највећем броју мејнстрим медија, али и мањих медија и друштвених мрежа, који снажно обликују ставове људи о овом феномену, међузависност ових феномена поприма све вођеније облике закључивања у којима се нуди двострука „истина”. Једна је да пораст тероризма условљава пораст миграција и друга да миграциони раст узрокује раст броја терористичких аката.

Прва „истина” се може приказати и без знака навода, јер је утемељена на необоривим чињеницама. Бројни примери у арапском свету након Арапског пролећа и јачања исламистичких група и покрета, тада оличених у „Исламској држави”, сведоче да је низ терористичких акција свакако допринео експанзивности мигрантских токова који су изазвали највећи миграторни удар ка Европи 2015. године. Истина, тероризам „на извору” није једини покретач миграција, но свакако јесте њихов чинилац, и то један од најзначајнијих. Дакле, теза да тероризам узрокује миграције свакако стоји, но чини се да ћемо приликом потврђивања друге „истине” имати много више посла. Па да кренемо.

За почетак, фокусираћемо се на мигрантски најфреквентнију 2015. годину и број терористичких дела на европском тлу у тој години. Укупан број успешних и осујећених терористичких напада у тој години је 108, где се мање од 1/5 односи на џихадистички инспирисане извршиоце. Током 2016. и 2017. године број оваквих дела расте (140 и 199), да би перманентно бележио пад до 2021. године - благи раст је примећен 2022. године, и то примарно из корпуса левичарског екстремизма (Statista, 2024).

Графикон: Број успешних и осујећених терористичких напада у Европској унији од 2010. до 2022. године, према екстремистичкој припадности извршилаца (Statista, 2023)

Шта нам говоре ови бројеви? Највећи број дихадистичких напада је био 2017. године, када је вишеструко смањен број нелегалних улазака у Европу. Даље, од 2019. године (искључујући атипичну „ковид годину” – 2020), број ирегуларних улазака у Европу је перманентно растао. Да ли је то праћено експанзијом броја терористичких акција на исламистичким наративима? Напротив, све већи број нелегалних улазака је свих година био потпуно обрнуто пропорционалан броју извршених или покушаних терористичких напада. Број погинулих у овим напади-ма на европском тлу доживео је пик 2015. и 2016. године, са најсмртоноснијим напади-ма у Паризу, Ници и Бриселу, да би и ови бројеви наставили да падају, упоредо са поновним растом миграција ка Европи. Оно што је још важно је да се број страдалих од тероризма у Европи за време пика мигрантске кризе такође може примарније везивати за, тада још увек снажну, „Исламску државу” и њену жељу да коплетну ситуацију са миграцијама учини максимално неподношљивом. Уосталом, коначни циљ исламистичких екстремиста јесте да изазову што снажнији одговор друге стране и управо се прелазак на перманентно ванредно стање у демократским земљама сматра њиховим успехом.

Што је још индикативније, подаци из 2022. и 2023. године (као најекспанзивнијих миграторних година још од 2015.), указују на још јаснију

диспропорцију између упоређиваних појмова (Evropska komisija, 2024). У 2022. години број терористичких напада у Европској унији достигао је 28 напада, што је други најмањи број напада у анализираним годинама. Као последица тога, број смртних случајева терориста у Европи био је „само“ четири у 2022. години. Италија је имала највећи број терористичких напада у Европи 2022. године – 12, у поређењу са шест у Француској и четири у Грчкој (Statista Research Department, 2024). Још увек незванични подаци из 2023. године, говоре о „само“ 25 страдалих од тероризма, од чега је последица исламистичких напада „тек“ троје погинулих (Joynes, 2023).

Када говоримо о почетку значајнијег мигрантског таласа према Европи (који је током 2015. и 2016. године свакако пропраћен значајним бројем терористичких акција на европском тлу), али и о последњих неколико година (када се појачан мигрантски прилив дешава упоредо са значајним смањењем броја терористичких акција и последица које оне производе), морамо да будемо свесни ризика који пред нас ставља статистика. Нема никакве дилеме да бројније мигрантске руте имплицирају веће шансе да се терористи могу сакрити међу њима или придружити цихадистичком тероризму у каснијој фази. Па ипак, упоркос овој општеизведеној релацији не можемо са сигурношћу рећи и да постоји очигледна узрочна веза. Очигледно да избор да неки човек постане терориста није примарно одређен припадношћу мигрантској популацији, већ је под утицајем низа фактора као што су индивидуална искуства, услови живота у тренутку доласка, те добровољни или недобровољни контакти са шире криминалним или исламистичким мрежама.

Такође, не постоје јасне и недвосмислене анализе које указују на директну повезаност између хипотезе да „тероризам узрокује миграције“ и оне према којој „миграције узрокују тероризам“. Прва теза је смислена и умногоме доказана. Концентрисана и масовна деловања терористичке организације која је тада била у зениту снаге – Исламске државе, без икакве дилеме допринела су обиму и интензитету снажног миграторног притиска ка Европи. Такође, интензитет терористичких активности и број смртних случајева од тероризма на тлу Европе (превасходно у Француској) из мигрантски најекспанзивније 2015. године показује високе бројеве. Ипак, не може се извести закључак да је пораст броја ирегуларних улазака од чак 80 одсто у односу на просек из периода од 2010. до 2014. године повећао број напада и(ли) смртних случајева од тероризма у Европи за тако висок проценат. Најновији укрштени подаци из већ четврте узастопне године са повећаним миг-

рантским притиском ка Европи, са реализованим или запрећеним делима тероризма, говоре управо супротно. Просечно годишње повећање броја ирегуларних миграната у Европи, од 2021. године износи близу 33 одсто, док је истовремено број терористичких активности мањи за скоро 35 процената.

Нема дилеме да имиграција „доприноси” ширењу тероризма из једне земље у другу, али је мало вероватно да ће имиграција сама по себи бити директан узрок тероризма, тј. „да ће извршиоци терористичких аката примарно користити мигрантске токове за своје путовање” (Благојевић, 2018: 56). Уједно, за сада нема емпиријских доказа да су ирегуларни (имигранти прве генерације) склонији да постану терористи, уз ограду да миграциони токови из земаља у којима је тероризам фреквентнија појава, свакако имају значајнији утицај на нападе у земљама одредишта.

Такође, иако су забележени појединачни случајеви инфилтрације бораца ИСИС, Ал-Каиде, ОВК и других терористичких организација међу избеглице или/и извођења терористичких напада од стране миграната, не може се приметити да миграције утичу на повећање феномена тероризма на Западном Балкану, док у Европи свакако повећавају шансе за тероризам али опет мање од напада које су вршили неисламски европски терористи (ИРА, ЕТА и слично) на тлу Европе током прошлог (делимично и овог) века. Остатак Европе се више суочава са индивидуалним чиновима и „усамљеним вуковима” који често долазе из друге и треће генерације миграната, и више као резултат саморадикализације, а мање као чин организован и оркестриран од стране терористичких организација.

У коначном, сви наведени резултати сугеришу да упркос обимним политичким и медијским сугерисањима о супротном, неовлашћена имиграција није била централни покретач терористичких активности последњих деценија.

„Миграције ће уништити европске економије”

Миграциону економију најлакше можемо схватити као екосистем који обухвата бројне делатности, тј. динамично окружење у којем су многи играчи континуирано приморани да прилагођавају своје стратегије и позиције како би изашли у сусрет даљем развоју догађаја.

Економија миграција ће постајати све битнија у светској економији која је нестабилна и осетљива на повремене финансијске колапсе, неодрживе дугове, измештање радних места, губитак послова (аутомати-

зацију) у области производње у развијеном свету итд. Уместо економских подстицаја из прошлости сведоци смо све глобалних политика изграђених око концепата попут исцрпљивања ресурса, хроничног сиромаштва, пренасељености и климатских промена. Штавише, реторика која окружује овај феномен у основи је идентична оној која се тиче миграција: сви се они дефинишу као глобални изазови који константно изискују да се нешто предузме и приступи хитним фондовима, иако се истовремено морбидно представљају као неизбежни и нерешиви.

Одржавање ове економије захтева (са нелегалне стране) константан прилив људи и робе којом ће се трговати и (са легалне стране), континуиран прилив јавних средстава, хуманитарних донација и одређене врсте „инвестиција“ на локалном, националном и међународном плану. Гледано са те потоње стране, миграциона економија је донекле вештачка. Она представља једну од неколико „створених“ високопрофилних делатности која, иако је суштински непродуктивна, постоји како би поспешивала масовно премештање богатства. Миграциона економија у суштини константно рециклира богатство унутар затворених кругова моћних појединаца и интереса који делају како на „мрачној“ тако и на светлој страни – и, често, у тандему.

Понављање такве матрице изискује како аспекте хаоса, присутне у пословима миграција, тако и способност за контролу тог хаоса. Отуд и постоји потреба за управљањем нестабилним силама (попут миграционих таласа, организованог криминала, тероризма и насиља) ауторитативним, институционалним средствима у циљу контроле и усмеравања тог хаоса у правцу пожељног политичког исхода – повољног по оне који организују ту економију.

Тај пожељни политички исход, са којим су појединачне државе покушале да се суоче, у тоталу јесте наднационална контрола проблема од стране елите међународних организација. У том контексту, мигрантска криза која је избила у Европи 2015. године представља одређену врсту „стрес теста“ за националне државе, сличног ономе кроз који су прошле банке пре само пар година, током светске економске кризе. Те две кризе су заправо директно повезане. Европска криза је, у суштини, тек територијална експанзија глобалног развојног сектора који се повезује са другим сиромашнијим деловима света (Deliso, 2017).

Са друге стране, посматрајући ширу слику проблема, постоје спорења око миграција као фактора раста или опадања европских економија, са превлађујућим наративом да масовне миграције делују погубно по економије земаља Европске уније.

Вероватно да не постоји боља анализа на тему како миграције утичу на економију и привреду земаља мигрантских исходишта од примера земље која је апсорбовала највећи број миграната од 2015. до данас – Немачке. Вишедеценијски проблем у земљама Европске уније, а који се највише јавно истиче у Немачкој, одавно је познат и зове се хронични недостатак радне снаге. У Немачкој је 2023. било око 570.000 неупражњених радних места. Посебно је велики недостатак одговарајуће радне снаге у висококвалификованом сектору. Подаци немачког савезног завода за запошљавање показују да у грађевинарству и области хигијене и одржавања чистоће око 30 одсто запослених има страни пасош. У многим академским професијама удео страних радника је већ веома висок: на пример, око 14 одсто лекара нема немачко држављанство. Истовремено, озбиљне немачке економске студије показују да се ангаовањем радне снаге из редова мигрантске популације повећава извоз у земље порекла миграната. И трансфер знања и иновације такође иду руку под руку са миграцијом: према студији Немачког економског института, 13 одсто свих патената у Немачкој су пријавили проналазачи страних корена, док у области информационо-комуникацијских технологија тај проценат износи чак 23 одсто (Deutsche Welle, 2024). Теза да су мигранти главни узурпатори социјалне потрошње на немачком примеру такође „не пије воду”. У просеку, мигранти у Немачкој појединачно у социјалне системе уплаћују више него што добијају. То је резултат студије Центра за европска економска истраживања из 2017. године. Такође, студија Немачког економског института из 2022. године дошла је до закључка да су миграције дале велики допринос економском успеху Немачке последњих година (Brücker, et. al., 2022).

Ови подаци нам указују да земља која је примила највише миграната у најновијим мигрантским таласима ка Европи није економски наштетила. Напротив, мерљиви параметри показују да је закључак који се може извести потпуно опозитан овако делегираној тези. Мигранти очигледно никоме неће отети посао, већ ће попунити она радна места која су дефицитарна на тржишту рада. Пример из Србије која, нарочито у свом главном граду, запошљава све више возача градских аутобуса мигрантског порекла, такође сведочи о наведеном.

Још један мит у вези економије миграција јесте да ће улагање у економски развој земаља порекла смањити миграцију. Како де Хас (Hein de Hass) истиче, деценије истраживања су показале да однос између миграције и развоја прати тзв. У-криву: миграција се повећава како се економски услови побољшавају, а затим опада на вишим нивоима развоја (Hass, 2024). Миграција је, како де Хас тврди, саставна, неодвојива и

неизбежна компонента развоја. Иако улагање у развој земаља порекла можда неће смањити миграцију у кратком року, потражња за радном снагом остаје примарни покретач међународне миграције.

Коначно, мигранти претежно попуњавају упражњена радна места узрокована недостатком радне снаге, и то са занемарљивим утицајем на државу благостања и на услове рада и становања држављана. Као што де Хас ефектно истиче, владе (а не мигранти) треба да буду одговорне за такве услове. Ово наглашава како јавни дискурс о миграцијама често преувеличава мање ефекте као трансформативне, збуњујући узрок са последицом, што на крају доводи до погрешних парадигми (Hass, 2024).

„Миграције ће једнако утицати на раст деснице у региону ЗБ и Европској унији”

Нагли раст екстремне деснице и свеопштег популизма представља глобални тренд, који је до пуног изражаја дошао у последњих неколико година. Екстремно десничарске групе, покрети и политичке партије, као и појединци, добијају све већу подршку грађана у Европи и САД, али и у Јужној Америци, Аустралији и Новом Зеланду, доводећи у питање демократски поредак (Heater, 2021). Антимигрантски ставови постали су саставни део политичког мејнстрима већине западних држава у претходних неколико година, на шта је утицало више међусобно повезаних фактора, односно низа махом лоших искустава који су погодили ове државе.

Најпре, ЕУ је доживела велико проширење 2004. и 2007. године, када је десет држава источне и централне Европе примљено у чланство Уније (са Кипром и Малтом у ЕУ је примљено укупно 12 држава). То је покренуло велики талас миграција становника ових држава ка старим и богатијим чланицама ЕУ, што је пак утицало да ове државе буду економски оптерећене. Додатни притисак на економије ових држава било је избијање финансијске кризе 2008. године, када је свет задесио нови шок. Грађани су почели да страхују да ће им сигурност посла бити угрожена не само због економске кризе већ и због јефтине мигрантске радне снаге, међу којом је било доста и високообразованог кадра (Billet, et. al., 2014). Масовни прилив избеглица и миграната са Блиског истока и из Северне Африке у Европу 2015. године само је додатно појачао све те страхове. Коначно, због низа терористичких напада које су починиле исламистичке групе и појединци, од напада на Куле

близнакиње у САД, па надаље широм Европе, у великом броју западних држава почела је да се шири снажна исламофобија, што је мигрантска криза само додатно ојачала, те утицала на спајање исламофобичних и антимигрантских ставова (Hafez, Bayraktli, 2020).

Ову „савршену олују“, као сублимат политичке, економске и мигрантске кризе, уз страхове грађана које је ова ситуација подстакла, искористиле су десничарске партије широм Европе. Провокативним изјавама и акцијама ове политичке партије успеле су да привуку пажњу тзв. великих медија, те да теме миграција и њихове секуритизације ставе на агенду мејнстрим политике. Готово да не постоји држава у Европи у којој крајње десничарске партије нису забележиле значајан раст популарности и добре резултате на општим изборима, као и на изборима за Европски парламент (Kamenova, Pingaud, 2017). Да је екстремна десница порасла и продрла у мејнстрим политичку сцену Европе, најбоље показује податак да су крајње десничарске политичке партије 2019. године освојиле дупло више мандата на зборима за Парламент ЕУ него пре пет година (Yafai, 2019). Такође, раст екстремне деснице у САД заснива се у великој мери на кампањама у чијем је средишту заштита културе и идентитета америчке нације од миграната и муслимана. Тако су, на пример, саставни део кампање Доналда Трампа (Donald Trump) за изборе за председника САД 2017. године представљале антимигрантске мере (изградња зида⁵ према граници са Мексиком и депортација илегалних миграната), али и исламофобични ставови (забрана уласка муслиманима у САД, појачан надзор над џамијама и сл.). Скоро идентична ситуација понавља се у Трамповој реторици у најновијој изборној трци са Камалом Харис (Kamala Harris).

Успех који је екстремна десница имала код бирача, бавећи се темом миграција, нису могле да игноришу ни политичке партије другачијих идеолошких профила, те су и оне кориговале ставове према мигрантима (Downes, et. al, 2021). Велики успех који су крајње десничарске политичке партије оствариле у државама са бројном мигрантском популацијом, као што је то, на пример, случај у Италији, Немачкој и Француској, утицао је на то да екстремна десница и у другим државама, које није задесила мигрантска криза, повећа свој успех користећи исту тему (Словенија, Финска и Естонија). Ни Србија није изузетак, те су поједине, тада парламентарне, политичке партије („Двери“ и „Доста је било“) изненада почеле бирачима да упућују антимигрантске поруке и да плаше грађане Србије да ће постати мањина у сопственој земљи због „тај-

⁵ О зидовима као фактору (не)безбедности у миграторним процесима, видети: (Subotić, 2024b).

ног плана за насељавање миграната у Србији“ (Petrović, 2020). Осим настојања крајње десних политичких партија да остваре успех по узору на десницу у другим државама једноставним копирањем њихових порука, на прихватање антимигрантских и исламофобичних политика утицало је и унапређење сарадње и боље повезивање десничарских политичких партија широм Европе. Бољи резултати на изборима овим партијама доносе и више финансија, односно више средстава за унапређење сарадње са десницом из других држава. Највидљивији пример представља „Алтернатива за Немачку“ (Alternative für Deutschland – AfD), која је након добрих резултата остварених на изборима последњих пет година основала своју фондацију Desiderius–Erasmus–Stiftung, преко које финансира екстремну десницу на Балкану (Matković, 2021). Поучени успехом десничарских политичких партија широм Европе, многи екстремно десничарски покрети су на своју агенду ставили и антимигрантску политику.

„Народна патрола“ је најистакнутија антимигрантска група у Србији, која је до данас остала доследна антимигрантској реторици и деловању. Ова група је почела да пресреће и малтретира мигранте на улицама Београда почетком 2020. године. Тада је још увек носила назив „Иницијатива – Нема предаје Косова и Метохије“ (Bogdanović, 2020). Од тада делује посредством два канала: на улици и на друштвеним мрежама. Што се тиче уличног деловања, припадници групе „Народна патрола“ организују окупљања и протесте, али и тзв. „патроле“ током којих пресрећу мигранте, застрашују их и врше „грађанска хапшења“. Често се истиче да чланови групе „Народна патрола“ и њихове активности немају везе са политиком и политичарима, како би се привукао што већи део резигнираног и апатичног становништва.

Темом миграната се повремено бавио и покрет „Левијатан“. Они су у пар наврата патролирали по Београду и другим градовима, пресрећали мигранте и претили им, а снимке објављивали на друштвеним мрежама. Иако мигранти нису приоритетна тема на агенди овог екстремно десничарског покрета, који делује под маском организације за заштиту животња, он је искористио заинтересованост грађана за тему од предизборне кампање у пролеће 2020. године (Rogač, 2020). Обе групе редовно снимају своје акције и деле их на друштвеним мрежама, што доприноси да се створи ефекат аутентичности и публика убеди у веродостојност њиховог деловања. Снимци најчешће садрже само епилог, односно на њима се ван контекста приказује како се чланови обрачунавају са неким мигрантом ког означавају као починиоца кривичног дела, према добро познатим правилима гомиле у којој је „сваки

чин заразан и то у мери да појединац лако жртвује свој циљ ради успеха гомиле” (Subotić, Dimitrijević, 2016: 517). Без обзира на то, снимци конкретних акција које промовишу као „спречавање напада” или „решавање случаја” изазивају прегршт позитивних реакција грађана, који их у коментарима хвале.

Па ипак, све наведено у регионалним оквирима (елаборирано на примеру Србије, јер су примери осталих западнобалканских држава махом слични), више нас утемељује у разликама експлоатације миграција у политичке сврхе у земљама ЕУ и регионалних земаља, те успеха у томе. Док се на примеру поменутих земаља ЕУ недвосмислено може утврдити изборни раст странака на наративима антиусељеничке и антимуслиманске политике, овдашња политичка сцена скоро да није претрпела никакве промене. Чак, уколико хоћемо да будемо детаљнији, политичке странке које су повремено експлоатисале антиимигрантске наративе у свом политичком поступању, су редом доживљавале политичке поразе и постајале ванпарламентарне (Случај „Двери”, „Доста је Било”, „Заветника” и слично).

Два су разлога због чега је ова тема различито успела у ЕУ и рецимо у Србији. Први се тиче специфичности парламентарног живота у Србији, која је већ дуже од деценију обележена сувереном владавином једне странке и монополизацијом свих тема, па и ове која се односи на миграције. Други, и ништа мање важан, јесте вишедеценијско постојање осталих екстремистичких наратива обележених наслеђем ратова 90-их, па чак и из 40-их година прошлог века. Антагонизација на наративима етније, вере, односно непомирљивости између наизглед сличних култура и идентитета балканских народа и држава није могла да уступи место теми какве су миграције.⁶ Просто, десничарски наратив екстремизма је, у складу са његовом изворном природом – као појаве у времену али и у простору (Subotić, 2010: 299), „заузет” комшијским разрачунавањима. Дакле, тезе да је снажење екстремистичке реторике на овим просторима изазвано односом према миграцијама, а нарочито да тема миграција подједнако утиче на раст екстремне деснице у ЕУ и региону Западног Балкана – не стоје.

⁶ Више на тему „непомирљивих” балканских идентитета у: (Subotić, 2024a).

Уместо закључка

Разбијање укорених митова и заблуда о миграцијама, дубоко утканих у јавном дискурсу, али и у значајном делу академске и научне јавности, јесте све осим лак посао. Сваку од делегираних заблуда потребно је пажљиво анализирати, што донекле превазилази оквир додељен за писање једног академског рада. Стога се као неки будући императив у академском писању јавља идеја да се све паушалне или злонамерне „истине” о миграцијама детаљније обраде и уобличе у шири истраживачки захват – научну монографију, која би била значајнији напор у деконструкцији побројених и неких непоменутих заблуда о овом феномену, који не престаје да интригира научну и ширу јавност.

Такође, један кључни аспект који остаје донекле потцењен је критика широко распрострањене претпоставке да су насиље и оштра реалност граничних пракси – посебно за оне који немају приступ међународно признатим средствима путовања – некако неизбежни. Ово уверење, испреплетено са све израженијом секуритизацијом и милитаризацијом граница дуж кључних миграторних рута, подстиче погрешну перцепцију да не постоје одрживе алтернативе тренутним приступима мобилности људи. Ова солуционистичка перспектива доприноси зависности од политичког пута која је, зашто то не рећи, историјски константно пропадала.

Даље истраживање ове динамике могло би да расветли како је миграција, као сложена друштвена појава, дубоко повезана са односима моћи и историјским борбама укореним у колонијализму, роду, класи и раси – факторима који често остају имплицитни, али су дубоко уграђени у миграционе дискурсе и политике. Ова основна питања, која пресецају митове о којима се расправља, имају дубоке импликације које се не могу у потпуности разумети кроз чисто позитивистичко сочиво. Њихово превиђање ризикује брисање локалних и појединачних прича које одражавају системске трендове.

Све ово нам указује колико је неопходно изградити неполаризовану платформу за дебату, али и подједнако хитно проширити просторе могућности које излазе изван утабаних стаза, те размотрити радикално различите приступе миграцији. Такав приступ захтева разумевање миграције унутар њеног историјског контекста, њено препознавање као нормалног аспекта живота и посматрање кроз сочиво правде у погледу мобилности, а не само као безбедносно, економско или плитко посматрано – идентитетско/културолошко питање.

Литература

Billiet, J., Bart M., and Hans D. W. (2024). The relationship between ethnic threat and economic insecurity in times of economic crisis: Analysis of European Social Survey data. *Migration Studies* 2, no. 2. <https://doi.org/10.1093/migration/mnu023>.

Bogdanović, N. (2020). Nacionalisti prete migrantima u Srbiji. *Radio Slobodna Evropa*, 24.

Brücker, H., Yuliya K. and Sabine Z. (2024). IAB-SOEP Migration Samples, data of the years 2013-2022. SOEP, 10.5684/soep.iab-soep-mig.2022.

Благојевић, В. (2018). Кључне реперкусије миграционе кризе у југоисточној Европи. *Војно дело* 2/2018. <https://doi.org/10.5937/vojdelo1802051B>

Deliso, C. (2017). *Uvođenje u opštu ekonomiju migracija*, Beograd: Forum za bezbednost i demokratiju.

Deutsche Welle. (2024). Nemačka: Kakva migracija je potrebna privredi, 5. maj.

Downes, J., Matthew L. and Andrew L. (2021). The Looming Refugee Crisis in the EU: Right-Wing Party Competition and Strategic Positioning. *Journal of Common Market Studies* 59, no. 5. <https://doi.org/10.1111/jcms.13167>

Evropska komisija. (2024). Statistički podaci o migracijama u Evropu. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_hr

Haas, de Hein (2024). *How Migration Really Works: The Facts About the Most Divisive Issue in Politics*. Penguin Books LTD.

Hafez, F. and Enes B. eds. (2020). *European Islamophobia Report 2019*. Ankara: Foundation for Political, Economic and Social Research.

Heather, A. (2021). Far-Right Extremism is a Global Problem. *Foreign Policy*, January 15. <https://foreignpolicy.com/2021/01/15/far-right-extremism-global-problem-worldwide-solutions/>.

Joyner, E. (2023). Terror risk in Europe: How big is it and from whom? *Deutsche Welle*. December, 21.

Yafai, F. (2019). The far-right's influence in Europe is much greater than its new EU Parliamentary group suggests. *Euroactiv*. June 27 2019. <https://www.euractiv>.

com/section/eu-elections-2019/opinion/the-far-rights-influence-in-europe-is-much-greater-than-its-new-eu-parliamentary-group-suggests/.

Kamenova, D., Etienne P. (2017). *Anti-migration and Islamophobia: Web populism and targeting the 'Easiest Other in Populism and the Web*. (eds.) Mojca Pajnik and Birgit Sauer. London: Routledge.

Kettani, H. (2010). Muslim Population in Europe: 1950 – 2020. *International Journal of Environmental Science and Development*, Vol. 1, No. 2.

Kramer, S. and Yunping T. (2024). Appendix A: Regions. *Pew Research Centre*. August, 14.

Lensky, S. (2024). What the rise of Islam means for Putin's Russia. *The Spectator*. March, 17.

Lučić, D. (2012). *Islamska republika Nemačka: strahovi moćnika*. Beograd: Laguna.

Matković, A. (2021). Kako nemačka ekstremna desnica na Balkanu gradi stranke protiv izbeglica. *Mašina* (Beograd), 13. oktobar. <https://www.masina.rs/kako-nemacka-ekstrem-na-desnica-na-balkanu-gradi-stranke-protiv-izbeglica/>.

Milenković, M., Subotić, M. (2017). Nasilni nedržavni akteri i pozicija Srbije. *Srpska politička misao*, 57(3), 55–70.

Petrović, I. (2020). Srpski desničari vode kampanju preko leđa migranata. *DW*, 20. februar. <https://p.dw.com/p/3Y3Wj>.

Pew Research Centre. (2011). The Future of the Global Muslim Population - Region: Europe. January, 27.

Rogač, M. (2020). Razvojni put Levijatana: Od brige za pse do potere za migrantima. *Istinomer*, 29. maj. <https://www.istinomer.rs/analize/razvojni-put-levijatana-od-brige-za-pse-do-potere-za-migrantima/>.

Statista. (2023). Number of suspects arrested for terrorism offences in the European Union (EU) from 2010 to 2022. <https://www.statista.com/statistics/746578/number-of-arrested-terror-suspects-eu/>

Statista. (2024). Terrorism in Europe - Statistics & Facts, Statista Research Department, Oct, 9. <https://www.statista.com/topics/3788/terrorism-in-europe/>

Subotić, M. (2017). Migracije danas – nosilac materijalnih, duhovnih i mnogih drugih razmena među ljudima i(li) instrument za širenje islamističkih ideja u Evropu. *Kultura polisa*, posebno izdanje Novi Sad. 81–94.

Subotić, M. (2019). Religija i rat – povratak otpisanog. *Međunarodni problemi*. (71):4. 476–497. <https://doi.org/10.2298/MEDJP1904476S>

Subotić, M. (2022). *Migracije i ekstremizam*. Beograd: Medija centar „Obrana” i Institut za strategijska istraživanja.

Subotić, M. 2024. Contemporary migrations: Walls as a source of (in) security. *Vojno delo*. (76):2. 19–32. <https://doi.org/10.5937/vojdela2402019S>

Subotić, M. (2024a). *Zapadni Balkan u raljama nebezbednosti*. Beograd: Medija centar „Obrana” i Institut za strategijska istraživanja.

Subotić M., Dimitrijević, I. (2016). Faktor gomile u navijačkom nasilju. *Kultura polisa*. (13):29. 511–526.

Subotić, M. (2010). Određenje savremenog ekstremizma. *Vojno delo*, jesen, Beograd. 297–313.

Суботић, М. (2017). Исламистички екстремизам као парадигма верски фундираног насиља, Поља геополитике, *Култура полиса – посебно издање*. 215–230.

The Globalist. (2024). Muslims: A Global Perspective. June, 18.

Uelbek, M. (2015). *Pokoravanje*. Beograd: Booka.

BETWEEN CHALLENGE AND THREAT – CONTEMPORARY MIGRATIONS AND THE FALLACIES SURROUNDING THEM*

Milovan SUBOTIĆ¹

Resume

Engagement in the public (media) sphere has long been regarded as a crucial mechanism for articulating, promoting, and establishing public opinion on the most significant issues - or those designated as such by news transmitters or commissioners. The topic of migration has long transcended the realm of population and demographic studies, assuming dimensions of economic, cultural, and security concerns. In this context, a differentiation in perspectives on this phenomenon has emerged, predominantly marked by a supremacy of negativity and catastrophism, with the potential to interweave these elements into what may be termed a “perfect storm”. There are several principal narratives through which contemporary migration - an inherent challenge - is framed as a risk and a threat, with their hypotheses often presented as “verified” and “definitive” truths. Some of these, which will be the subject of this study, include: “Migration will lead to the Islamization of Europe”; “An increase in migration will lead to a rise in terrorism”; “Migration will negatively impact European economies”; “Migration will equally contribute to the rise of the right-wing in both the Western Balkans and the European Union.” Recognizing the growing trend whereby hyperbolically framed (semi) truths - and, at times, deliberately or inadvertently disseminated falsehoods - resonate even within academic and scientific discourse,

* The paper was created as part of the Ministry of Defense project titled “Security Challenges of Western Balkan Countries within the European Security Paradigm”, No. ISI/DH1/24-25, implemented by the research team and the Regional Security Research Group of the Strategic Research Institute, along with an external contributor, during the period 2024-2025.

¹ University of Defence, Strategis Research Institute, Belgrade, Republic of Serbia,
E- mail: milovan.subotic@mod.gov.rs ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8729-5742>

this study critically examines each of the aforementioned hypotheses. This paper aims not to categorically refute these constructed “truths” but to provide a balanced academic perspective highlighting specific aspects that call such formulations into question. Further research into these dynamics could shed light on how migration, as a complex social phenomenon, is deeply intertwined with power relations and historical struggles rooted in colonialism, gender, class, and race - factors that often remain implicit yet are deeply embedded in migration discourses and policies. These fundamental issues intersect with the myths under discussion and have profound implications that cannot be fully understood through a strictly positivist lens. Overlooking them risks erasing local and individual narratives that reflect broader systemic trends.

Key words: migration, challenge, Europe, security, misconceptions, threat